

УДК:7.012

**СИМВОЛІКА НАРОДНОГО ЖИТЛА
СІДОРОВА О.І., СІДОРОВА М.-Ю.А.**

Національний авіаційний університет, м. Київ.

e-mail: olena.sidorova@npp.nau.edu.ua,

julike96@gmail.com

Досліджено символічну будову прадавнього українського народного житла, яка відображала світогляд нашого народу. Тричастковий розподіл фасаду української хати відповідав трьом світам: підземному, середньому – наземному і верхньому – небесному. На дверях, на скринях, на посуді зображувались охоронні солярні символи та знаки землі. В верхній частині будівлі розміщувались символи вод небесних, краплі – сухарики, птахи та головний охоронець від темних сил – півень. Старовинна символіка народного житла у значній мірі збереглася до сьогодення і в селах і у великих містах.

Ключові слова: народне житло, світогляд, охоронна символіка, українська хата.

Вступ. Кожен народ з давніх-давен створював не лише свою культуру, але накопичував і передавав з покоління в покоління езотеричні знання і традиції, що стосуються залучення таємничих сил для поліпшення долі, захисту себе і свого житла. Витоки цих знань сягають глибини століть. Незважаючи на відмінність культур та ментальності, традиції Заходу та Сходу перегукуються та багато в чому доповнюють одна одну. І сьогодні на фасадах українських хат ми можемо прочитати відгомін світогляду наших предків та цілий ряд охоронної символіки.

Результати. Будова світу у наших пращурів виглядала так: Основу всього становив нижній світ - земля та підземний світ з його господарем - Ящером (великим Змієм). На фасаді йому відповідали цоколь та входні двері. Часто цокольним був цілий поверх, де були господарські приміщення, зберігалися продукти, інструменти, знаряддя праці. Пізніше цокольний поверх оздоблювали арки — символ трьох підземних склепінь. Вище знаходився середній чи подовжній світ, де ходить Сонце, Місяць і Зірки, де живуть люди, звірі та духи, що залишилися на землі — русалки, домовики, лісовики і т.д., де відбуваються битви добра і зла. Середньому світу в будинку відповідали стіни та вікна. І, нарешті, ще вище був верхній світ — води небесні. Там живуть боги, звідти приходять душі для земного втілення, опускаються на землю з небесною водою — дощем життя. У народному житлі верхньому небу відповідала покрівля, коник, фігурка божества, карниз (причеліни). Ця тричасткова світобудова з давніх-давен і зараз відбита на фасадах будинків. Покрівлю часто увінчувала фігурка коня — символу божественної сили або зображення півня. Півень, як і Жар-птиця, був втіленням вогню. «Півень співає, — значить, нечистої сили час минув!» — кажуть у народі, що твердо вірить у те, що з вечора до «перших півнів» належить блукати землею усякому породженню диявола. За народними переказами, коли перестануть співати півні, настане кінець світу. У селянському побуті півень вважається істотою, що відганяє нечисту силу і охороняє від пожежі. Півень часто прикрашав димохід і перешкоджав проникненню нечистої сили у хату.

За контуром покрівлі тяглися причеліни, прикрашені в кілька рядів зигзагоподібною лінією, що символізувала небесні води. Часто за цими водами йшла низка зображень стилізованих жіночих грудей, що пов'язана з культом богинь — рожаниць, а між ними чи нижче — краплі небесної вологи. Ці краплі потім перетворилися на загальновідомі «сухарики», які містилися під карнизом або вписувалися в композицію наличників вікон. Нижче вод небесних, у ярусі середнього неба, було одне чи три сонця. Три сонця уособлювали рух часу. Рівень середнього світу зазвичай прикрашали орнаментальні пояси рослин - вертикальні або горизонтальні, суцільний квітковий килим або квіткові гірлянди, що обрамляють вікна. Найпопулярнішим був мотив дерева життя, яке поєднувало нижній підземний світ із верхнім. В.П. Самойлович писав: «На території нинішньої України найбільш

поширеними були орнаментальні мотиви кучерявої рослини з шишечками — «хмелик», птах (Пава), що сидить на гілці, «віночок», «букет», «півники» [1]. У нижньому ярусі — (світі землі) заклиналина символіка найчастіше являла собою ромби квадрати, грати та плетінки, що символізують зоране та засіяне поле. Ці ромби та квадрати нерідко прикрашали вхідні двері. Пізніше такий геометричний орнамент трансформувався у дверні фільонки, якими прикрашали вхідні та міжкімнатні двері будівель у великих містах. Стародавні три пояси світобудови збереглися у тричастинному кольоровому рішенні сучасного народного житла. Нижній ярус — цокольний — часто виконується в камені. Зазвичай він сірий, чорний, теракотовий, коричневий чи темно-синій. Середній ярус – білий, блакитний, жовтий, червоний чи зелений. Він найбільше насичений символікою та декором. Верхній ярус – синій, зелений, рідше жовтий або помаранчевий. Якщо середній ярус яскраво забарвлений, верхній залишається білим. В інтер'єрі священним охоронцем будинку була піч, сімейне вогнище. Вважалося, що піч має чудодійні властивості. Дотиком до печі або до пічної золи лікували багато хвороб. У печі мешкали душі предків, які згодом трансформувалися на образ домового — «господаря». Піч була вмістилищем могутнього бога Вогню і охоронної символіки не потребувала. Проте на ній малювали солярні символи, дерево життя та рослинні орнаменти. В українських хатах досі прийнято розписувати піч суцільним «килимовим» квітковим орнаментом — «букетами», які беруть початок у архаїчному дереві життя. У «червоному кутку», за часів християнства, був кіот, божниця з іконами. Кіот прикрашався рушниками із давньою, часто язичницькою, символікою. На них зображалися одна або дві «рожаниці», в оточенні коней, птахів та звірів. Дошки кіота часто покривалися різьбленням з трьома сонцями, що «біжать», і піктограмами землі. В народній оселі, як правило, переважала символіка землі. Вона була присутня на меблях, на ліжках, лавках і, разом із солярними знаками на «скринях», що мало надавати їм стійкість і надійність. Народна приказка говорить: «З вогнем не жартуй, з водою не дружи, вітру не вір, а дружи з землею і за землю тримайся». Тому не дивно, що символіка землі в українській хаті була найчисленнішою та найулюбленішою.

Висновки. Оскільки заклиналині символи давнього народного житла беруть початок від стихій: вогню, води, землі і повітря, наші пращури вважали, що найбільш захищеним буде той будинок, де всі чотири стихії присутні в гармонійній рівновазі.

Список використаних джерел

- 1.Самойлович В.П. Українське народне житло (кінець XIX-ПОЧАТОК ХХст.), - К.:Наукова думка, 1972, 51с.
2. Сідорова О.І. Семантика київських фасадів. Українська академія мистецтва: зб. дослідницьких та науково-методичних праць. –К.: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, 2009. – Вип.16. – С. 163-173.